

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИМарушкевич Алла (зміст...79)**РЕАЛІЇ ВТІЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ****ІВАНА ОГІЄНКА В ЗМІСТ КУРСУ ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

Педагогічна спадщина Івана Огієнка містить значну кількість праць, розрахованих на вивчення викладачами та студентами вищих навчальних закладів. Матеріали окремих досліджень професора варто включити до хрестоматій з історії вітчизняної педагогіки, історії української літературної мови, основ культури мови, історії України, історії українського друкарства, релігієзнавства. Вони мають увійти до підручників із згаданих предметів, оскільки містять глибоку інформацію з багатьох розглядуваних у лекційних циклах проблем. На основі фактичних даних, якими Іван Огієнко наповнив свої наукові видання, творчі викладачі можуть розробити ряд спецкурсів гуманітарного спрямування.

Вважаємо за необхідне глибше проаналізувати це питання, зокрема ті його аспекти, які стосуються курсу історії розвитку вітчизняної педагогіки, розрахованого в основному на майбутні учительські кадри. Він надто мало розроблений у сучасній педагогічній літературі, і тому існує нагальна потреба звернутись до досліджень таких учених, як Іван Огієнко.

У його працях "Брусилловская Свято-Воскресенская замковая церковь" (1914), "Брусилловское церковное братство и его культурно-просветительская деятельность" (1914), "Очерк об истории г. Брусилова" (1914) ґрунтовно проаналізовано освітню діяльність церковних братств, які "проводили велику культурну роботу - зони заводили школи, друкарні, читальні" [1, 31].

Процеси, які ширились у центрі України, відбивались і на організації культурного життя містечка Брусилів, яке знаходиться в сорока семи кілометрах від столичного міста Києва. Іван Огієнко вказує на шідну працю брусилівського братства, яке дістало назву "Брусилловское славно-молодецкое киевское братство". У брусилівських братчиків, за свідченням ученого, був постійний потяг до здобуття і поширення знань. Вони відкрили в містечку першу національну школу і постійно піклувались про її учнів та учителів. Іван Огієнко зазначає, що ця школа була відкрита за декілька століть до написання його праці "Очерк об истории Брусилова" (близько 1614 року). Вона проіснувала до 1836 року. Це була не єдина братська школа в названому містечку. За матеріалами праць Івана Огієнка про братські школи м.Брусилова можна, зосередившись на освітньому аспекті їх діяльності, скласти словесну ілюстрацію братського руху в Україні.

Історично об'єктивно Іван Огієнко оцінює освітню діяльність князя Костянтина Острозького і значення створених ним навчальних закладів. У монографії "Костянтин Острозький і його культурна праця" (1958) учений акцентує увагу на тому, що Костянтин Острозький вирішив зайнятись створенням навчальних закладів в Україні після того, як освіченість українського духовенства з європейським, і прийшов до висновку про необхідність підняти престиж вітчизняних релігійних діячів.

За свідченням автора історичної монографії, "князь почав закладати навчальні осередки по різних містах, а при тому заклав десь у другій половині 1570 років і вищу школу у самому Острозі" [2, 46]. Роль цієї школи, відомої як Острозька академія, професор розглядає у світлі тогочасних історичних подій. Його монографія дає повний аналіз освітньої діяльності родини Острозьких і тому буде вагомим джерелом для викладачів курсу історії вітчизняної педагогіки. Особливо цінними є її розділи "Освітня діяльність Костянтина Острозького", "Навчання в

Острівській академії", "Збирання вчених до міста Острога", "Грецькі впливи в Острозі", "Острівський гурт учених", "Учні Острівської академії", "Історичне значення Острівської академії", "Закриття Острівської академії", які концентрують у собі накопичені автором факти про існування одного з найвагоміших центрів освіти в Європі. Факти, проаналізовані Іваном Огієнком у названій монографії, ґрунтуються на дослідженому ним численному масиві архівних та літературних джерел. Це вирізняє праці визначного вченого з числа наукових розвідок інших авторів.

У науковій спадщині Івана Огієнка значної ваги приділено питанню культурно-освітнього руху в Києво-Могилянській академії. З' цього приводу він писав: "Значення академії було незмірним, бо зона пробуджувала культурні і наукові поривання. Такою вона була у XVII столітті, такою ж зосталась і в віці XVIII, коли вона притягувала до себе всіх, хто шукав науки" [1, 52]. У його праці "Українська культура" історик педагогіки відшукає багато фактів про цей освітній осередок та наукові здобутки його професорів у галузях історіографії, граматичної термінології, синтаксису і граматики, філософії і інших дисциплін.

Освітній процес Києво-Могилянської академії висвітлюється вченим у багатьох історико-богословських монографіях. Іваном Огієнком розглядається внесок конкретних особистостей у творення відповідних курсів, які читались у стінах цього славетного навчального закладу.

У сферу наукових зацікавлень Івана Огієнка ввійшла історія Почаївського монастиря, культурно-освітні процеси, що відбувалися в ньому. Церковно-історична монографія митрополита Іларіона "фортеця православ'я на Волині - свята Почаївська Лавра" (1961), має глибоко інформативний зміст і "засвідчує копійку працю автора щодо вивчення документів про цю архітектурну пам'ятку і її роль у "культурно-освітньому житті Волині й усієї України" [3, 48]. Автор подав "культурно-освітні заслуги Почаївського монастиря" як такі, що впливали на освітню політику всієї Волині. Факти, висвітлені Іваном Огієнком у розділі III "Культурно-освітні заслуги Почаївського монастиря", мають зайняти певне місце в курсі лекцій з історії розвитку вітчизняної педагогіки. Митрополит Іларіон зазначив, що "монахи все мали при своєму монастирі: народів школу, більшу чи меншу, в якій навчалися; діти навколишнього населення" ; "освітні впливи монастиря торкалися всього селянського життя", "за нових часів Почаївський монастир повів велику культурно-освітню працю, — з нього виходило багато вчителів" [4, 334-336]. Професор простежив у названому розділі процес творення у 1869 році на території цієї святині ремісничої школи, відкриття 6 листопада 1890 року двокласової церковно-учительської школи, реформацію у 1893 році церковко-приходської школи. Церковно-історична монографія митрополита Іларіона має безперечну науково-педагогічну цінність, оскільки містить глибоко аргументовані і документально підтверджені факти, побудована на основі фундаментального дослідження автором історії відомої світу культурно-архітектурної пам'ятки - Почаївської Лаври, аналізі внеску конкретних освітніх і громадських діячів у її розвиток.

Історикам вітчизняної педагогіки необхідні праці, присвячені конкретним персоналіям освітніх діячів минулого. Це питання теж знайшло відображення у науково-педагогічній спадщині вченого. Крім уже згадуваної нами монографії "Костянтин Острівський і його культурна праця" (1958), в Івана Огієнка є ряд інших, присвячених висвітленню історико-педагогічної тематики. До них відносимо: "Паїсій Величковський, його життя та праця" (1975), "Святий Дмитро Туптало, його життя та праця", "Преподобний Іов Почаївський" (1957), "Князь Володимир прийняв православ'я, а не католицтво" (1952), "Блискуча зоря в українській духовній культурі преподобна Анна Всеволодівна (1055-3.XI. 1113)". "Митрополит мученик Арсеній Мацієвич" (1964). Розглядаючи життя та діяльність релігійних діячів, Іван Огієнко писав і про їх освітню працю. Він проаналізував діяльність Паїсія Величковського як людини з "нахилом до глибокої філософії", любителя української природи, який мав "дар провидіння" і "позоставив по собі велике число учнів". Старець Паїсій Величковський, - за висновками професора - належить до тих учених українських монахів, які служили Богові і "книжним ділам". Паїсій Величковський за своє життя здійснив 300 "найрізніших рукописних перекладів та виправлень" [5, 82-86]. Серед них великий збірник "Добролюб'є", збірник витягів з творів Івана Златоустого, Івана Дамаскіна, збірник про Умну Молитву.

Цінний з наукового погляду матеріал, поміщений у історично-літературній монографії

"Святий Дмитро Туптало" (1960). Він містить інформацію про Данила Тупталенка виходця з Макарова на Київщині, випускника Києво-Могилянської колегії, просвітника, духовної особи, проповідника. Д.Туптало написав ряд праць, в числі яких "Життя святих", "Зерцало Православного Ісповідання", "Апологія в утоленіє разных поучительных слов і других сочинений". Вони мають вагомим виховне значення. "Святитель Димитрій був і пізніше став все" українським учителем.) - багато осіб виховувалось на його "Житті святих" чи "Мінеях", - писав Іван Огієнко. Одним з видатних українських діячів, який перебував під сильним "впливом "Міней" святителя Тупталека, "був Тарас Шевченко" [6, 205].

Для кращого подання студентам матеріалу про освіту України періоду ополчення, тобто, «страшної загрози самому існуванню українського народу як окремої нації» і конкретний внесок просвітників у збереження духовності українського народу можна використати працю митрополита Іларіона "Преподобний Іов Почаївський" (1957). Іван Огієнко всесторонне проаналізував життя та погляди Іова Почаївського. Він вказав, що Іов Почаївський, або Іван Желізо, - виходець із Галичини, який був духовником князя Костянтина Острозького. Іов заклав у Лубенському монастирі "гуртка письменних ченців і дав їм переписувати книжки не тільки для своєї потреби, але й для поширення..." Іван Огієнко вказує на те, що в "Історії Росії" С.Соловйов розповідає про переклади Іовом писань Св. Отців та про їх перепис, за який "він здобув собі пошану та розголос", "Взагалі, - за висновками вченого, Іов Желізо належить до найбільш освіченого монашого клира свого часу, до якого належали: Іван Вишенський, Захарій Копистенський й інші" [7, 7, 35-58].

Викладачам: історії розвитку вітчизняної педагогіки бажано ознайомитися з працею митрополита Іларіона "Князь Володимир прийняв православіє, а не католицтво" (1952). Вона містить інформацію про прийняття християнства і хрещення Русі князем Володимиром, а також про освітні процеси, які ширились за його князювання. "Християнство йшло ступенево й поволі на схід, і тому офіційне охрещення України відбулося порівняно пізно, - року 988-го, і відбулось більш-менш легко й спокійно. Відбулось легко, бо справа схрещення України на той час сильно дозріла, люд задовго перед тим уже готовий був до нього" [8, 3]. У вказаній книзі автор доводить про вагомість рішення князя Володимира хрестити Русь після довголітніх досліджень питання вибору віри для свого народу. Християнство, за його переконанням, було визнане найбільш цивілізованими країнами світу з високим рівнем розвитку науки і освіти, і тому саме воно мало бути прийняте народом нинішньої України, Хрещення князем Володимиром Русі, за Іваном Огієнком, позитивно вплинуло на поширення освітніх процесів на території його князівства.

Не менш важливою є книга "Блискуча зоря в українській духовній культурі преподобна Анна Всеволодівна (1055 - 3.XI.ПІЗ)". Митрополит Іларіон проаналізував педагогічну діяльність доньки великого князя Всеволода Ярославовича, яка усвідомила роль свого батька Всеволода в розвитку вітчизняної освіти і в 1086 році створила першу дівочу школу в Україні. "Анна навчала дівчат читати, писати, співати в церкві, навчала і жіночих ремесел". Іван Огієнко називає княжну "жінкою великого духа", "святою князівною", "окрасою української культури", "блискучою зорею українського народу" [9, 43-45]). Досвід Анни Всеволодівни може слугувати і сьогодні зразком великої майстерності у вирішенні питання забезпечення молодих дівчат, матерів, дружин необхідними знаннями з етики поведінки, ведення господарства, виховання дітей, шляхетного ставлення до своїх обов'язків.

Як бачимо, вчений розглядав історичні персоналії і їхній внесок в українську освіту та науку як фахівець, котрому не байдужий досвід свого народу в цій галузі, і тому його аналіз подій може слугувати вагомим матеріалом для сучасних дослідників.

Цінною, на нашу думку, є монографія професора "Митрополит" мученик Арсеній Мацієвич" (1964). Арсеній Мацієвич - колишній учень Могилянської академії, єпископ і митрополит, "визначний діяч духовної культури". З наведених Іваном Огієнком фактів зрозуміло, "що митрополит-мученик був знаменитий, сміливий та відкритий" [10, 15] оборонець волі свого народу, його духовних надбань. Ця особистість зайняла неоднозначне місце в історії нашої держави, освіти, наук. Його педагогічні ідеї мають бути донесені до українського народу шляхом видання і поширення названої праці митрополита Іларіона, введення Інформації про них в курси лекцій викладачів вузів.

Таким чином, сучасні історики вітчизняної педагогіки можуть використовувати незаперечні факти розвитку освіти і педагогічної думки України в різні часи за Івана Огієнка.

Напрацьований ученим фактичний матеріал є джерелом інформації з багатьох проблем, досліджуваних нині в педагогіці.

Література

1. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу: Курс, читаний в українському народному університеті. - Київ: Абрис, 1991. - 270 с.
2. Митрополит Іларіон. Князь Костянтин Острозький і його культурна праця: Історична монографія. - Вінніпег: Віра й культура, 1958.-216 с.
3. Марушкевич А. А. Історія Почаївської лаври в наукових зацікавленнях митрополита Іларіона (Івана Огієнка) // Матеріали Міжнародної наукової конференції "Почаївський монастир в контексті історії та духовності українського народу". - Тернопіль, 29 квітня, 1995 р. -С. 48-49.
4. Митрополит Іларіон. Фортеця православ'я на Україні свята Почаївська лавра: Церковно-історична монографія. - Вінніпег: Вид-во: ІДВ, 1961.-398 с.
5. Митрополит Іларіон. Старець Паїсій Величковський. Його життя, праця та наука: Історична літературно-богословська монографія. Вінніпег: вид.ІДВ, і 975. - 150 с.
6. Митрополит Іларіон. Святий Дмитрій Туптало. Його життя і праця: Історично-літературна монографія. - Вінніпег: Віра й культура, 1960. - 224 с.
7. Болтівець С. І. Іван Огієнко про лагідність і приємність мови // Велетень науки: Матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка / Відп. ред. і упор. к.п.н. А.А. Марушкевич. - Київ.: Четверта хвиля, 1996.-С. 199-206.
8. Митрополит Іларіон. Князь Володимир прийняв православ'я, а не католицтво, - Вінніпег: Вид-во: ІДВ, 1952. - 36 с.
9. Іларіон. - Блиску ча зоря в українській духовній культурі преподобна Анна Всеволодівна. - Вінніпег, 1960. - 46 с.
10. Оберемко Й, "Митрополит-мученик Арсеній Мацієвич" - нова монографія митрополита Іларіона // Віра й культура. - Вінніпег. -1964. -№ 8-9(128-129). - С. 15.

Петрученя Г. (стисн...79)

ПИТАННЯ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Друга половина ХІХ – початок ХХ ст. були відзначені інтенсивним розвитком педагогічної думки в Україні. Аналізувалися різні аспекти діяльності загальноосвітньої школи, структура і зміст освіти, організаційні форми і методи навчання. У зв'язку з педагогічною і дидактичною теоріями відбувався розвиток передової педагогічної та методичної думки. Вона полягала як у критиці традиційних, "старих" методичних систем, які залишали учня пасивним у власній навчальній діяльності, так і у пошуку нових, збуджуючих пізнавальну діяльність методів навчання, визначенні умов та стимулів зростання пізнавальної активності, створенні методичних систем, які б виключали пасивність і перевагому учнів, стимулювали їхню пізнавальну діяльність і творче мислення.

Відомо, що ідею активізації навчання за допомогою наочності, шляхом спостереження, узагальнення і самостійних висновків відстоювали ще на початку ХІХ ст. І.Песталоці та Ф.Дістервег. Останній відзначав: "Розвиток та освіта жодній людині не можуть бути наданими або повідомленими. Кожний, хто прагне до них прилучитися, повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами, власним напруженням" [1, 5].

Дидактичну систему, що розвивала розумові сили учнів, розробив К.Ушинський. Особливо важливого значення він надавав свідомому засвоєнню і активності в пізнавальній діяльності. Необхідність усвідомлення, осмислення навчального матеріалу, вважав педагог, потребує активності кожного учня в усьому процесі навчання. Тобто активність – це форма, в якій здійснюється свідоме навчання. "Правильний метод навчання" повинен переходити від відомого до невідомого. "При таких методи ... збуджується та самостійна робота голови учня, яка становить єдину міцну основу всякого плідного навчання" – писав він [2, 331].